

Slovenci, Balkan in Srednja Evropa

BOŽO REPE

IZVLEČEK

Avtor v prispevku obravnava integracije v Srednji Evropi in na Balkanu, ki ju označuje s skupnim pojmom Jugovzhodna Evropa. Povzema definicije pojmov Balkan, Srednja Evropa, Centralna Evropa, Jugovzhodna Evropa in drugih, ki se nanašajo na to območje. Analizira načrte in poskuse za razne povezave (federacije in konfederacije) od srede prejšnjega stoletja do danes. Posebno pozornost v tem okviru namenja Slovincem in njihovemu odnosu do tega vprašanja. Ocenjuje, da je v postblokovskem prehodnem obdobju, ko se na novo oblikuje Evropa in ravnotežje sil v njej in v svetu, za Slovenijo glavni cilj Evropska unija. Znotraj nje bo imela možnosti za krepitev regionalnih (srednjeevropskih povezav), tako tistih, ki že obstajajo, kot morebitnih novih. Bistveno bolj občutljivo pa je zanjo - vsaj dokler ne doseže statusa polnopravne članice - institucionalno povezovanje z balkanskimi državami, saj bi jo to iz države, ki je "na robu" konfliktnega območja lahko potisnilo med države, ki predstavljajo konfliktno območje. V začetku novega stoletja bo eden največjih izzivov za slovensko državo priti v Evropsko unijo a hkrati vnovčiti "zgodovinsko dediščino" (poznavanje razmer, gospodarske in druge povezave), ki izhajajo iz njenega sedmedesetletnega "bivanja" na Balkanu.

Ključne besede: Srednja Evropa, Centralna Evropa, Balkan, federalni in konfederalni načrti

ABSTRACT

SLOVENES, BALKANS AND MIDDLE EUROPE

In his article the author discusses integrations in Middle Europe and in the Balkans, the two areas he refers to as Southeastern Europe. He summarises definitions of the Balkans, Middle Europe, Central Europe and other terms referring to this region. He analyses plans for and attempts at various integrations (federations and confederations) since the middle of the last century. In this context he pays special attention to Slovenes and their attitudes toward this issue. The author estimates that in the post-Cold War transition period, when Europe and the balance of power in Europe and in the rest of the world are assuming new forms, Slovenia's main objective is integration in the European Union. Within the EU, Slovenia will gain opportunities to strengthen its existing, as well as potential new regional (Middle European) connections. Until Slovenia reaches full membership status, however, establishing institutional ties with the Balkan states is a far more sensitive issue, because such a process might cause the country to slip from its status of a state "bordering on" the conflict area to the group of countries that constitute the conflict area. One of the greatest challenges for the Slovene state in the beginning of the new century will be to join the European Union and at the same time exploit its "historic heritage" (knowledge of

the situation, economic and other ties) originating from its seventy-year »sojourn« inside the Balkans.

Key words: Central Europe, Middle Europe, Balkans, federal and confederal plans

Pojem srednja Evropa se je začel pojavljati že v 19. stoletju, prav tako pa razni politični koncepti, povezani s prostorom, ki naj bi ga Srednja Evropa obsegala.¹ O tem, kaj je, oz. kaj naj bi v političnem, geografskem in kulturnem smislu bila Srednja Evropa, so v preteklosti obstajale in še danes obstajajo različne teorije. V bistvu gre za dve pojmovanji: v širšem smislu je mišljena t.i. Centralna Evropa, ki naj bi obsegala celotno ozemlje med Skandinavijo (ali Baltiškim morjem) in Grčijo (vključno z njo) ter med Rusijo in Francijo. Ko se je v 18. stoletju oblikoval pojem Vzhodne Evrope in se je po koncu Svetega rimskega cesarstva odprlo vprašanje ureditve nemškega ozemlja, so se začele razpravati tudi o Srednji Evropi (po Dunajskem kongresu 1815).²

V ožjem smislu je mišljeno ozemlje, ki ga je obsegala nekdanja Avstro-Ogrska (čeprav je tudi ta ozemeljsko segala na Balkan - Vojvodina in Bosna in Hercegovina po aneksiji 1908). To je t.i. Mitteleuropa. V anglosaksonskem in frankofonskem svetu za obe Srednji Evropi poznajo le skupen izraz (Central Europe, L' Europe Centrale).

Oznake ozemlja, ki naj bi ga Srednja Evropa obsegala, so se pojavljale že v 19. stoletju, prav tako zametki kasnejših srednjeevropskih političnih konceptov, vendar se Srednja Evropa takrat "še nikakor ni uporabljala kot samoumljiv in splošno sprejet zemljepisni in politični pojem."³ V zgodovino je pojem popeljal Friedrich Naumann leta 1915 z znanim delom Mitteleuropa. Naumannova knjiga je bila odraz velikonemških načrtov pred in med prvo svetovno vojno po geopolitičnem obvladovanju Vzhodne in Srednje Evrope ter Balkana in preko njih vzpostavljanje povezave z Bližnjim vzhodom (izraženo v geslu Drang nach Osten).⁴ Nemci so sicer ob prvih uspehih na začetku prve svetovne vojne računali tudi na del francoskega ozemlja (zlasti na пристanišče Calais), seveda pa tudi na Belgijo, Nizozemsko in Luksemburg. Naumann se je v knjigi zavzel za oblikovanje velike konfederacije, katere osnova bi bila povezava Nemčije in Avstro-Ogrske, segala pa bi od Francije in Italije na eni do Rusije na drugi strani. Nenemški narodom v tej tvorbi pa je avtor - v nasprotju s kasnejšimi velikonemškimi koncepti - vendarle priznaval pravico do življenja - zato naj ne bi težili k prisilnemu političnemu, jezikovnemu in nacionalnemu poenotenju, skupnost pa naj ne bi imela nemški, pač pa nadnacionalni značaj (v spremenjeni obliki se ta ideja kasneje pojavlja pri avstrijskih socialdemokratih). Takemu pojmovanju so ostro nasprotovali nemški nacionalisti, čeprav je tudi Naumannu šlo predvsem za utrditev nemškega položaja med evropskim Vzhodom in Zahodom, le da je ocenjeval, da tega ne bo mogoče uresničiti brez sporazuma s srednjeevropskimi narodi.⁵ Naumannovo pojmovanje Srednje Evrope je (poleg omenjenih ozemelj na zahodu in Švice) obsegalo tudi ozemlje

1 Več o tem glej Srednja Evropa (zbornik), Mladinska knjiga Ljubljana 1991, str.87 (dalje Srednja Evropa.)

2 Peter Vodopivec Srednja Evropa, Enciklopedija Slovenije 12 zvezek, Mladinska knjiga, Ljubljana 1988 str. 247-248.

3 Peter Vodopivec: Srednja Evropa je, Srednje Evrope ni, Srednja Evropa str. 5.

4 Uresničitev tega načrta naj bi Nemčijo popeljala med svetovne sile, bil pa je tudi podlaga za kasnejše nacistične osvajaalne načrte, kar je prepričljivo dokazal nemški zgodovinar Fritz Fischer v knjigi Griff nach der Weltmacht.

5 Peter Vodopivec: Srednja Evropa je , Srednje Evrope ni, Srednja Evropa str. 6.

skandinavskih držav (razen Finske) na severu, na jugu pa Romunijo in balkanske države (Srbijo, Bolgarijo, Grčijo in Albanijo). Na tem ozemlju je po njegovih izračunih na osnovi štetja iz leta 1910 živel 166,4 milijona ljudi, zgolj v Avstro-Ogrski in Nemčiji skupaj pa 116,3 milijona.⁶ (Številke so pomembne zato, ker so v času imperialistične ekspanzije računali, da država z manj kot štiridesetimi milijoni ljudi - vključno s kolonijami in nekaterimi drugimi dejavniki, zlasti velikim ozemljem in naravnimi bogastvi - ni zmožna samostojnega življenja). Naumannov načrt je bil med vojno najodmevnejši, ni pa bil edini, v načrtih za povojno ureditev sveta, še bolj pa v času med obema vojnama so se pojavljali tudi velikonemški načrti, pa tudi drugi predlogi za razne federacije in konfederacije, ki so vključevali tudi narode in države Srednje Evrope. V širšem smislu je na nekatere od takih zamisli - še posebej pri nemških narodih v Avstro-Ogrski monarhiji - ob koncu vojne vplivalo štirinajst točk ameriškega predsednika Wilsona o mednarodnih odnosih, zlasti 10. točka o svobodni možnosti teh narodov za avtonomen razvoj (in s tem tudi prostovoljnih povezav z drugimi narodi), nekaj odmeva pa so predvsem pri levih političnih silah imela tudi pričakovanja vsesplošne revolucije v evropskih državah (socialna revolucija naj bi po predvidevanjih odpravila tudi nacionalna nasprotja).

Drugi koncept političnega povezovanja poleg Neumannovega je koncept povezovanja srednjeevropskih narodov na enakopravni osnovi. Tovrstni načrti so nastajali že v času Avstro-Ogrske (o njih je pisal Čeh F. Palacky pa tudi drugi) osnovna zamisel je bila razdelitev Avstro-Ogrske po narodnostih (federalistični koncept). K takim načrtom sodi tudi "naš" federalistični koncept, ki se je pojavil na prelomu stoletja in je predlagal razdelitev Avstro-ogrške na tri enakopravne dele (nemškega, ogrskega in južnoslovenskega).

Poleg pojma Srednja Evropa se je začel uporabljati tudi pojem Jugovzhodna Evropa, ki pa je v geografskem in političnem smislu prav tako nedefiniran in v različnih kombinacijah zajema različna ozemlja: poleg Srednje Evrope v ožjem smislu in Balkana tudi nekatera ozemlja oz. države še bolj proti vzhodu. Pojem Jugovzhodna Evropa za opredeljevanje skupnega srednjeevropskega in balkanskega prostora najpogosteje uporabljajo Nemci in Avstrijci, ki za to ozemlje že desetletja kažejo velik politični, geostrateški in posledično tudi raziskovalni interes, po vojni na Balkanu v začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja pa se je uveljavil tudi v mednarodni diplomaciji, vendar prav tako z različnimi predstavami, kaj naj bi Jugovzhodna Evropa (v političnem smislu) zajemala. Tudi brez aktualnih političnih tonov je težko priti do neke "čiste" razmejitve med Srednjo Evropo in Balkanom, čeprav je o obeh temah že toliko literature, da je ta praktično neobvladljiva. Odvisno od političnega stanja in piščevih pogledov se v raznih publikacijah, še bolj pa političnih načrtih cela ozemlja "selijo" iz ene sfere v drugo in obratno, pripadnost eni ali drugi sferi pa ima čisto določen ideološki in politični pomen.

V Sloveniji je bilo vprašanje (samo)uvrstitve v prvi ali drugi prostor eden najbolj aktualnih problemov po osamosvojitvi, zadevalo pa tako notranjepolitične razmere (preureditev družbe oz. "novo družbeno zgradbo"⁷), kot položaj Slovenije v nastajajoči novi Evropi. Po eni od definicij gre za vprašanje, ali je Slovenija "sposobna legitimno zapustiti Periferijo, se vezati na države Srednje Evrope in se ubraniti balkanizma"; pri čemer pa naj bi udejanjenje tega namena izzvalo tudi novo polarizacijo v slovenskem političnem prostoru: "V bližnji prihodnosti se bodo slovenske stranke delile glede na mejo "Severom" in "Jugom", med razvitimi in nerazvitimi, med evropejstvom in bal-

6 Friedrich Naumann: *Mitteuropa*, Georg Reimer, Berlin 1915, str. 265 in 281.

7 France Bučar: *Nova družbena zgradba, Slovenci in prihodnost*, Nova revija, Ljubljana 1993, str. 33-43.

kanstvom".⁸

Take ocene so bile po eni strani odraz prepričanja, da se Slovenija še ni povsem otrešla jugoslovanske dediščine, po drugi strani pa še zdaleč ne umirjene notranje-politične scene, seveda pa svoje prispeva tudi geografski položaj Slovenije, zaradi katerega bo ta verjetno še dolgo mejila na konfliktno in nemirno območje.

Za razliko od Slovenije je v postsocialističnem hitenju k "Evropi" v nekaterih srednjeevropskih državah (zlasti tistih, ki v sosesčini nimajo nestabilnih razmer in se uspešneje vključujejo v evropske povezave) navdušenje nad ožjo srednjeevropsko identiteto uplahnilo in politiki dajejo vedeti, da so zanje srednjeevropske integracije drugotnega pomena.

Slovenija se mora - v nasprotju z državami, za katere je oznaka o srednjeevropskosti samoumevna - prizadevati celo za priznanje tega statusa. Pravi šok za politike je bil, ko je v začetku leta 1994 posebna odposlanica ameriškega predsednika Billa Clintona Madeleine Korbelt Albright, ki je v Evropo prišla razlagat pobudo o Partnerstvu za mir, Slovenijo uvrstila med "balkanske demokracije" in to poleg Romunije, Bolgarije in celo Albanije! Veleposlanica ZDA v Združenih narodih (kasnejša zunanja ministrica ZDA in prepričana zagovornica teze, da je bilo mednarodno priznanje Slovenije in Hrvaške leta 1992 "prezgodnje"⁹) se je nato sicer popravljala, da pridevnik balkanski ni bil mišljen v kulturnem, zgodovinskem in duhovnem pomenu, pač pa v geografskem. Ob tem je prislovično ameriško nepoznavanje geografije skušala ublažiti z mnenjem, naj o geografski pripadnosti Slovenije Balkanu pač razpravljajo geografi.¹⁰ Oblíž na slovensko rano samoljubnosti smo Slovenci vendarle dobili kmalu zatem, ko je Svet Evrope vsaj na simbolični ravni Slovenijo namesto med mediteranske države (kamor so pred razpadom po enem od kriterijev uvrščali Jugoslavijo), premestil v skupino srednje in vzhodnoevropskih držav, še bolj pa seveda s presenetljivo hitro ponudbo za vstop v Partnerstvo za mir, s katerim sta evropska in ameriška diplomacija skušali popraviti prejšnje vrednotenje Slovenije, in sklenitvijo pridružitvenega sporazuma z Evropsko unijo. Novo prizadetost je leta 1997 sprožila odločitev, da Slovenija ne bo v prvem krogu kandidatka za Nato, kamor so bile uvrščene (in nato sprejete) Poljska, Češka in Madžarska, pač pa je skupaj z Romunijo obtičala v negotovem drugem krogu (prvotno sta bili poleg navedenih treh držav Slovenija in Romunija kandidatki za prvi krog in to predvsem zaradi Romunije, ki so jo nekatere vplivne države močno forsirale, obenem pa niso imele argumentov, da bi zavrnila bolje ocenjeno Slovenijo). Po drugi strani pa si je Slovenija močno prizadevala, da bi postala nestalna članica Varnostnega sveta OZN (kar ji je v tekmi z Makedonijo tudi uspelo), čeprav naj bi v njem na nek način predstavljala balkanske države oz. države Jugovzhodne Evrope. Ta ambivalentnost se izraža tudi skozi slovensko zunanjo politiko: po eni strani zaradi gospodarskih in drugih interesov kaže veliko zanimanje za Balkan (zlasti za nekdanje jugoslovanske republike, ki so postale države), po drugi strani pa se otepa konkretnjših povezav s to regijo, v katero jo - v okviru t.i. pakta stabilnosti, ki je nastal po vojni na Kosovu in po letalskih napadih sil Nata na Srbijo spomladi 1999 - silijo države Evropske skupnosti in ZDA.¹¹

8 Dimitrij Rupel: Nedokončano osamosvajanje Slovenije ali meditacija o razočaranju; Slovenci in prihodnost, Nova revija, Ljubljana 1993, str. 82.

9 "Brez nas ne gre", intervju z Madeleine Albright v Der Spiegelu, ponatis: Delo, sobotna priloga 31. julija 1999, str. 33.

10 Clinotnova odposlanica Albrightova v Sloveniji, Delo, 15. januar 1994.

11 V pakt stabilnosti naj bi vstopilo sedem držav (Madžarska, Slovenija, Hrvaška, Romunija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Makedonija in Albanija, od delov ZR Jugoslavije pa naj bi bila - do zamenjave Miloševićevega režima - vključena oz. pomoči deležna Kosovo in Črna Gora (Pakt stabilnosti za JV

Sicer pa Slovenci niso edini, ki se otepajo uvrstitve na Balkan. Že leta 1915 je najznamenitejši zahodni opazovalec ruske revolucije John Reed (Deset dni, ko so pretresli svet) kot vojni poročevalec zapisal, da je najlažje razjeziti Romuna (ki je seveda Latinec in ne "podivjan" Grk ali Slovan), če mu rečete, da je Romunija balkanska država.¹²

Srednjeevropska usmeritev je bila v Sloveniji močna tudi v času socialistične Jugoslavije, čeprav se je zaradi blokavske delitve izražala v specifični obliki povezave Alpe - Jadran, ki jo je nekako absorbirala tudi centralna oblast. Še zlasti močna je postala srednjeevropska ideja v osemdesetih letih, ko je hotela intelektualna opozicija s tem poudarjati razliko od drugih (balkanskih) delov države (tudi pri intelektualcih drugih socialističnih držav je bila tedaj srednjeevropskost močno v modi). Eden od izrazov take usmeritve je bila ustanovitev literarne nagrade Vilenica, ki jo je slovenski PEN namenil ustvarjalcem iz Srednje Evrope. V tem navdušenju je sem in tja priletela tudi kakšna mrzla ploha, ena hujših je bila izjava tedaj v Sloveniji močno cenjenega pisatelja Petra Handkeja (sicer tudi nagrajenca Vilenice), da zanj Srednja Evropa ni nič drugega kot meteorološki pojem.¹³

Seveda pa pojem Srednja Evropa v zgodovinskem kontekstu za Slovence ni bil vedno enoznačno pozitiven, prej obratno, kar so ugotovili tudi slovenski pisci.¹⁴

Za Slovence, kot je znano, zagovorniki velikonemštva niso imeli nobenega posluha, saj so živeli na ozemlju, ki je Nemcem zapirala pot k Jadranskemu morju in Trstu. Toda tudi pri političnih silah, ki so kazale nekaj posluha za rešitev nacionalnega vprašanja nenemških narodov v Avstro - Ogrski monarhiji, načrti niso segli čez reorganizacijo avstrijskega imperija, ki bi v narodnostnem smislu dopuščala zgolj kulturno avtonomijo (t.i. avstromarksizem). Tako je država, ki je dejansko združevala srednjeevropske narode, z ozemeljskim širjenjem pa posegla tudi na Balkan (okupacija Bosne in Hercegovine leta 1878 in nato aneksija leta 1908), razpadla prav zaradi neupoštevanja zahtev nenemških, še zlasti jugoslovanskih narodov. Tako ostaja odprto vprašanje, do kakšne mere bi se bila zmožna demokratizirati oz. kakšna stopnja upoštevanja nacionalnih zahtev (ob dokončno dozoreli državnosti pri nekaterih narodih - recimo Češkem) bi zadovoljila nenemške narode v Avstro-Ogrski na eni in zahteve antantnih sil na drugi strani. Kar zadeva Slovence ti - ne glede na to, ali so se intimno odločali za jugoslovansko državo znotraj Avstro-Ogrske (in s tem pretežno srednjeevropsko opcijo) ali po sili razmer za državno povezavo zunaj nje (in s tem pretežno balkansko opcijo) - na globalno dogajanje, ki je zadevalo tudi njihovo nacionalno eksistenco, sami kaj dosti niso mogli vplivati. Znane "državniške" besede tedanjega slovenskega političnega prvaka dr. Antona Korošca cesarju Karlu, ki je v zadnjem trenutku poskušal reševati monarhijo ("prepozno je Vaše veličanstvo"), in prepričevanje, da Slovenci ne bodo nikomur na ljubo delali samomora, precej zbledijo ob zgodnejših besedah predsednika ruske vlade Sazonova, da se Rusija ne bi bojevala niti pol dneva dlje zato, da bi Slovenci doživeli svojo satisfakcijo (rusko slovanofilstvo je tedaj pač komajda seglo do Bolgarije in deloma Srbije), še bolj pa seveda ob ob številnih izjavah tedanjih najpomembnejših antantnih politikov, da bo Avstro - Ogrska obstala, če le izstopi iz vojne. Prav tako ostaja odprto vprašanje, kaj bi uresničitev trialističnega koncepta - če bi po kakšnem čudežu zanj uspeli prepričati nemške politike - za Slovence pomenila. Tudi v tem primeru se gotovo ne bi mogli izogniti razdelitvi

Evropo, Delo, 30. julij 1999 str. 7).

12 John Reed: War in Eastern Europe (Travels Through The Balkans in 1915), Orion Books, 1994.

13 Drago Jančar: Srednja Evropa med meteorologijo in utopijo, Srednja Evropa str. 87.

14 Glej zlasti prispevka Bogo Grafenauer: Srednja Evropa? Zakaj ne preprosto Evropa str. 15-26 in France Bučar: Srednja Evropa - mit ali stvarnost?, Srednja Evropa, str. 55-65.

(londonska pogodba), skoraj gotovo pa tudi ne stalnim notranjim napetostim v balkansko - srednjeevropski državi z verjetnim sedežem v Zagrebu ali morda celo Sarajevu (če bi Avstro-Ogrska Bosno in Hercegovino obdržala). Eksistenčnem upiranju nemškemu pritisku (ki gotovo ne bi kar izginilo) in dilemam, ali obstati kot narod ali se utopiti v hrvaštvu oz. jugoslovanstvu, bi se pridružile permanentne težnje avstro - ogrskih Srbov po združitvi s Srbijo, nov element bi v politično življenje vnesle težnje Muslimanov po emancipaciji ipd. Politični in kulturni ambient se v taki skupnosti najbrž ne bi dosti razlikoval od tistega v Kraljevini Jugoslaviji, kljub temu, da bi bil končni razsodnik za spore na srednjeevropskem Dunaju in ne v balkanskem Beogradu. Kakorkoli že: ugibanja so eno, stvarnost pa drugo in Slovenija se je - kot del ob koncu vojne nastale kratkotrajne in mednarodno nepriznane državne skupnosti avstroogrskih Jugoslovanov, to je Države Slovencev Hrvatov in Srbov - vključila v novonastalo državo Kraljevino Srbov Hrvatov in Slovencev (od 1929 Kraljevino Jugoslavijo) in z novim političnim (državnim) okvirom za več kot sedemdeset let postala del Balkana.

V času med obema vojnama srečujemo dve vrsti pojmovanja Srednje Evrope: na eni strani v okviru teze o pravici do širjenja življenjskega prostora (t.i. Lebensraum) še vedno tezo o nemški srednji Evropi, po letu 1933 še okrepljeno z nacistično rasno ideologijo (več kot pol Slovenije je bilo proglašene za t.i. "nemško kulturno ozemlje"); in na drugi strani nostalgično iskanje srednjeevropske identitete, ki je izginila z razpadom Avstro-Ogrske. Tudi v tem obdobju razmejevanje in uporaba pojma nista prav natančna. Nekateri pisci (pri nas Edvard Kocbek, ki je bil velik privrženec srednjeevropske ideje) so občasno uporabljali pojem Centralna Evropa (čeprav so dejansko mislili na Srednjo Evropo), medtem ko so drugi pisali o Srednji Evropi, čeprav so dejansko opisovali Centralno Evropo.¹⁵ (Tako je npr. znani avstrijski pisatelj Joseph Roth liričnemu opisu nedeljskega dne v Berlinu leta 1920 dal naslov Sonntag in Mitteleuropa).¹⁶

Med zanimivejšimi projekti o povezovanju Srednje Evrope in Balkana najdemo v času med obema vojnama idejo o t.i. "Sudobi", ki jo je razvijal eden tedanjih najvidnejših komunističnih teoretikov Dragotin Gustinčič.¹⁷ Gustinčič je izhajal iz prepričanja, da razmere na Balkanu (k njemu je prišteval tudi Romunijo) zaradi revščine in in pomanjkanja industrijskega proletariata ne dopuščajo izvedbe revolucije.

15 Razmejitve med Srednjo in Centralno Evropo v tem primeru jemljem tako, kot jo je opisal Tine Hribar: "Meja Srednje Evrope kot kulturno - političnega pojma se v veliki meri ujemajo z mejami Avstro - Ogrske pred I. svetovno vojno. Vendar je težišče Srednje Evrope premaknjeno močno na zahod. Medtem ko zavzema zemljepisno središče Avstro-Ogrske Madžarska, pripada osrednje politično in kulturno mesto (sedanji) Avstriji. Glavno mesto Srednje Evrope, ne samo Avstro-Ogrske, je Dunaj. In če drugo mesto v Avstro-Ogrski zavzema Budimpešta, pripada znotraj Srednje Evrope to mesto Pragi. Ne samo zunaj Avstro-Ogrske, ampak tudi zunaj Srednje Evrope pa sta Beograd in Bukarešta. Tako k Avstro-Ogrski kot k Srednji Evropi spada seveda Trst. K srednjeevropskemu središču, ki ga tvori Dunaj kot glavno mesto Avstro-Ogrske, težišta tista dela Poljske in Romunije, ki ju je vključevala Avstro-Ogrska, kar velja tudi za Bosno in Vojvodino.

Če se na podobo Srednje Evrope ozremo z vidika štirih strani neba, potem vidimo, da zavzema južni del tistega evropskega ozemlja, ki leži na sredi med vzhodom in zahodom... Severni del je pred vojno pripadal nemškemu cesarstvu in tako, četudi leži sredi Evrope, v nobenem pomenu ne spada v Srednjo Evropo... Pač pa se je za ta severni del med Vzhodno in Zahodno Evropo uveljavil naziv Centralna Evropa. Glavno mesto Centralne Evrope ni Dunaj, temveč Berlin." (Tine Hribar: Podoba Srednje Evrope, Srednja Evropa str. 23).

16 Joseph Roth, Werke 2 (Das Journalistische Werk 1924-1928), Kippenheuer in Witsch, Köln 1990, str. 371/372.

17 Razprava o nacionalnem vprašanju v KPJ leta 1923, zbral in uredil ter opombe napisal Jurij Perovšek v sodelovanju s prof. dr. Jankom Prunkom in prof. dr. Jankom Pleterskim, uvodno študijo napisala dr. Latinka Perović, Partizanska Knjiga, Ljubljana 1990, str. 72. - Dalje Razprava o nacionalnem vprašanju).

Tudi če bi do nje prišlo, socialistične federacije sami ne bi mogli ubraniti, zato potrebujejo pomoč srednjeevropskih držav (tamkajšnjega industrijskega proletariata). Skupaj naj bi ustanovili Podonavsko - balkansko (Sudobsko) gospodarsko enoto, ki bi obsegala ozemlje med Krkonoši, Karpati, Črnim, Egejskim in Jadranskim morjem. "Nekateri so imenovali to ozemlje Srednjo Evropo, drugi jo imenujejo Podonavsko balkansko federacijo, a jaz jo na kratko imenujem "Sudoba" (Sudeti - Donava - Balkan). Končno je vseeno, kako to imenujemo, samo da ne razumemo pod Srednjo Evropo pojma, ki ga je ustvaril med vojno znani nemški imepriatelj Naumann, in da si pravilno predstavljamo, da bi morala biti to ena sama kmečko - delavska država, ki bi obsegala sedanjo Češkoslovaško, Avstrijo, Madžarsko, Jugoslavijo, Romunijo, Bolgarsko, Grško in Albanijo, grške otoke v Egejskem morju in mogoče pozneje tudi Carigrad."¹⁸

V času velikih ideologij med obema vojnoma se niso manjšale možnosti samo za demokratično ureditev, pač pa tudi možnosti obstoja za sorazmerno majhne države, ki so nastale po koncu prve svetovne vojne in ki jih je nova svetovna ureditev z nemočnim Društvom narodov razočarala. Gledano z narodnega stališča pa mnogi nacionalnega vprašanja niti niso rešili, ali so ga rešili le delno. Kljub nastanku novih držav oz. prav zaradi tega, je izven matične domovine ostalo več deset milijonov ljudi, mnogi pa niso dobili niti statusa manjšine. Slovenski narod je iz enega državnega okvira prišel kar pod štiri in pri tem izgubil nekaj pomembnih kulturnih središč (na prvem mestu Trst), kulturne, gospodarske in druge vezi med matico in nastalimi manjšinami pa so se zaradi političnih razmer vzpostavljale počasi in mukoma, marsikje jih skorajda ni bilo (Porabje), ali pa so bile šibke in celo ilegalne (Italija po nastopu fašizma, Avstrija po anšlusu).

Tudi zavezništva in povezave med novonastalimi državami so bile šibke, največkrat podrejene interesom velikih sil in tudi ideološko pogojene (ustvarjanje t.i. sanitarnega kordona proti Sovjetski zvezi, ki je v mnogočem vplival na to, da so velike sile npr. sploh pristale na nastanek Kraljevine SHS). V novi politični preureditvi naj bi k miru prispevale zlasti srednjeevropsko - podonavsko - balkanske povezave med Češkoslovaško, Poljsko, Romunijo, Grčijo in Jugoslavijo.¹⁹ Nekatere od teh povezav so nastale celo iz obrambnih teženj pred drugimi srednjeevropskimi in balkanskimi državami, ki jih mirovne pogodbe po prvi svetovni vojni niso zadovoljile (Madžarska, Bolgarija) in ki so v času med obema vojnoma posredno ali neposredno izražale ozemeljske zahteve do sosed. Take vrste povezava je bila npr. Mala antanta med Češkoslovaško, Romunijo in Kraljevino SHS iz let 1920 in 1921 namenjena obrambi pred Madžarsko. Ta zveza je bila po nekaterih ocenah sprva v nasprotju s francosko politiko (Francija je namreč podpirala Madžarsko in ji v odnosu do sosednje Sovjetske zveze obljubljala ozemeljske koncesije), nato pa je s podpisom francosko - češkoslovaške pogodbe o prijateljstvu leta 1924 postala dejavnik francoske politike varovanja "versailskega sistema." Za srednjeevropsko - balkanske povezave si je zlasti prizadeval francoski zunanji minister Tardieu. T.i. "Tardieujev načrt" naj bi uresničil "francoski red" v Srednji Evropi in na Balkanu in povezal podonavske države (Avstrijo, Madžarsko in članice Male Antante) v gospodarsko (in deloma politično) skupnost.²⁰ Francija naj na Balkanu sicer ne bi "nikoli" imela teritorialnih ekspanzionističnih ambicij (kot je v dvajsetih letih zapisal pisec popularne knjige o Balkanu Jacques

18 Razprava o nacionalnem vprašanju v KPJ leta 1923, str. 78.

19 Dr. Milan Skakun: Balkan i velike sile KTRZ Arion, GRO D. Davidović, Smederevo 1986 str. 61 (dalje Balkan i velike sile).

20 Joachim Kühl: Föderationspläne im Donauraum und in Ostmitteleuropa, Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas, herausgeben vom Südost- Institut München II, R. Oldenbourg München 1958, str. 43-54 (dalje: Kühl, Föderationspläne).

Ancel), pač pa le kulturne in ekonomske.²¹

Francoska balkanska politika je pod nacističnim pritiskom proti koncu tridesetih let (ob anšlusu, sudetski krizi, okupaciji Češke in Moravske in agresivnemu prodiranju Italije na Balkan) popolnoma odpovedala.

V letih pred drugo svetovno vojno se je pojavil tudi pojem "vmesna Evropa" (Zwischeneuropa), ki je označeval prostor med mejama nemškega in ruskega ozemlja. Razmišljanja o tem prostoru so bila, kot je zapisal eden od takih piscev pri nas dr. Bogo Grafenauer, "izrazito geografska in politična ter namerjena v novo evropsko skupnost, v katere nastanek smo utopistično upali po koncu viharja, ki se je že tako očitno napovedoval."²² Možnost za ustanovitev zveze držav "od baltskega do egejskega morja" v raznih kombinacijah in "podkombinacijah" (ena od inaič je bila npr. zveza severnovzhodnih držav - to je Poljske in baltiških držav Finske, Latvije, Estonije in Litve, za katero se je zavzemal tudi poljski predsednik litvanskega rodu Pilsudski) so obravnavali na več mirovnih in drugih konferencah v času med obema vojnoma.²³ Nekateri predlogi so v času po nacističnem prevzemu oblasti imeli za namen, da iz teh povezav izvzamejo Nemčijo in proti njej ustvarijo neke vrste obrambni pas oz. preprečijo tesnejše povezovanje Nemčije in Avstrije, ki so se začele s težnjo po carinski uniji med obema državama.

Slovenski intelektualci različnih političnih usmeritev so med obema vojnoma razmišljali o majhnosti in razdeljenosti slovenskega naroda. Narodnostno vprašanje je zaposlovalo večino slovenskih kulturnih revij in časopisov, pogledi "na vsebino slovenstva" in slovensko usodo pa so bili različni in često povod "priostrenim političnim razhajanjem."²⁴

Ob vedno večji ideološki polarizaciji in medsebojnih nasprotovanjih ne samo med velikimi silami, pač pa tudi po prvi svetovni vojni nastalimi državami, je bilo "iskanje" Srednje Evrope ali širših povezav malih narodov na vmesnem območju med Vzhodno in Zahodno Evropo od Grčije do skandinavskih držav predvsem domena publicistov, kolikor pa je preraslo v otipljivejše politične programe, niso bili ti nič manj utopični kot pogledi posameznih piscev.

Druga svetovna vojna je vsakršne iluzije o večkulturni in enakopravni skupnosti narodov v srednjeevropskem prostoru popolnoma izničila in uresničen je bil velikonemški koncept v najbolj brutalni (nacistični) varianti. Tudi tiste srednjeevropske države, ki so lastno državnost v omejeni obliki ohranile (Madžarska) ali jo v nekakšni sprevrženi marionetni obliki celo dobile (Slovaška, Hrvatska), so bile popolnoma podrejene nemški politiki ustvarjanja "novega evropskega reda." V Sloveniji, razkosani med tri okupatorje, je bil najpomembnejši medvojni politični program za katerim je stala realna vojaška in politična moč (program Osvobodilne fronte) poleg osvoboditve usmerjen v obnovo Jugoslavije, vendar na enakopravni (federativni podlagi). Tudi glavni meščanski program (t.i. londonski program) je do konca vojne zagovarjal obnovo Jugoslavije (prav tako z zahtevo po federativnosti, vendar pod dinastijo Karađordjevičev). V začetku vojne so nekateri meščanski politiki Nemcem predlagali, naj bi zasedli celotno Slovenijo in ji dali podoben status kot NDH in Slovaški. Pri manj pomembnih političnih skupinah so se pojavljali programi, ki so predvidevali Slovenijo v okviru italijanskega imperija (del ozemlja t.i. Ljubljanska pokrajina je bil k Italiji tudi

21 Jacques Ancel: *Peuples et nations des Balkans*, Collection Armand Colin, Paris 1926, str. 200-201.

22 Bogo Grafenauer: *Srednja Evropa? Zakaj ne preprosto Evropa?*, Srednja Evropa str. 20.

23 Kühl: *Föderationspläne*, str. 57-60.

24 Peter Vodopivec: *Slovinci v tridesetih letih. Socialni realizem v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Znanstveni inštitut, Oddelek za slovanske jezike in književnost, Ljubljana 1987 str. 599.

dejansko priključen), avtonomno Kranjsko pod oblastjo nemškega rajha, pa tudi razne vrste federacij in konfederacij. Nekatere od teh zamisli sicer spominjajo na predvojna razmišljanja o povezavah v srednje in centralnoevropskem prostoru (podonavska federacija, federacija vseh narodov med nemškim in ruskim svetom, katoliška, korporativistično urejena srednjeevropska federacija ipd.). Ti programi so bili zgolj izraz nemoči piscev v nastalih razmerah, iskanje neke alternative (ki pa ne bi terjala neposredne dejavnosti) uspešnemu osvobodilnemu programu, v svojem bistvu pa daleč od zamisli o resnični demokratični skupnosti v obravnavanem prostoru in na dogajanje v Sloveniji med vojno niso imeli praktično nobenega vpliva. Med temi načrti je bil še najbolj dodelan načrt dr. Lamberta Ehrlicha. Ehrlich je prihodnost Slovenije videl v srednjeevropsko-balkanski zvezi, ki bi obsegala Poljsko, Ukrajino, Češko, Slovaško, Slovenijo, Hrvaško, Srbijo, Bolgarijo, Madžarsko, Romunijo, Grčijo in Albanijo. Slovenija je bila za Ehrlicha "narod sredi Evrope", na čigar ozemlju se je v sodobni zgodovini razvil "evropski kolodvor", po vojni in zmagi zaveznikov pa naj bi Zedinjena Slovenija s Trstom kot neke vrste "jadranska Švica" postala bodisi samostojna država, bodisi enakopravna država - članica pogodbene konfederacije jugoslovanskih narodov ali pa članica širše evropske zveze držav.²⁵

Realnejši so bili načrti zahodnih zaveznikov, zlasti Winstona Churchilla. Obe balkanski obali - Jadransko in Egejsko morje sta bili v imperialni politiki Velike Britanije ključni, Churchill pa je skušal tako s predlogi, da bi se zavezniki izkrcali na Jadranski obali, kot s "fifty - fifty" sporazumom zagotoviti ta vpliv za povojne čase. V kontekst njegovih prizadevanj sodijo razmišljanja o oblikovanju Srednjeevropske oz. Centralnoevropske federacije (Churchill je večkrat obžaloval propad habsburške monarhije), v katero bi predvidoma prišle Slovenija, Hrvaška, Vojvodina, Bosna in Hercegovina, Avstrija, Češka, Slovaška, Madžarska in Bavarska. V kontekst tovrstnih razmišljanj sodi njegov predlog na teheranski konferenci konec novembra 1943, da bi po vojni iz Nemčije izločili Prusijo, iz južnega dela države in Avstrije pa ustanovili neke vrste podonavsko državo. Ta bi postala antipod na drugi strani nastajajoči balkanski federaciji oz. konfederaciji, o kateri so tedaj prav tako razmišljali na več ravneh. Po mnenju nekaterih piscev naj bi bila katoliška Srednja Evropa z Otonom Habsburgom na čelu povojni cilj zlasti Vatikana, ki je hotel ohraniti reševati "kvislinške ostanke Tise v Slovaški, Hortya na Madžarskem, Pavelića na Hrvaškem."²⁶ Tu naj bi se vatikanski in Churchillovi cilji ujemali (paraliziranje revolucionarnih gibanj in vpliva Sovjetske zveze, krepitev oz. ohranitev vloge katoliške cerkve, obnova habsburške dinastije, slabitev Nemčije), njihova posledica pa naj bi bila med drugim tudi žrtvovanje Jugoslavije v predvojnem obsegu. Zaradi razmer ob koncu vojne in po njej (prodor Sovjetske zveze, avtonomnost jugoslovanskega odporniškerga gibanja in drugi razlogi), predvsem pa zaradi blokavske delitve so tovrstna prizadevanja zamrla oz. se preusmerila na dva med seboj izključujoča kroga.

"Nadomestne" inačice za srednjeevropsko povezovanje, ki so začele oživljati v drugi polovici sedemdesetih let po helsinški konferenci o varnosti in sodelovanju leta 1975 (povezava Alpe - Jadran, razne druge obilke gospodarskega in kulturnega povezovanja), so po letu 1990 zamejeli konkretni gospodarski dogovori (CEFTA) in poskusi nekaterih državnikov, da bi vendarle identificirali in konkretizirali skupni interes srednjeevropskih držav. Vendar so bila vsa ta prizadevanja po eni strani omejena s primarnim ciljem bivših socialističnih držav, da se čimprej direktno priključijo

25 Ciril Žebot: Slovenija včeraj, danes, jutri, 2. knjiga samozaložba 1969, str. 46 in 47 (glej tudi predelani ponatis knjige z naslovom Neminljiva Slovenija).

26 Sava N. Kosanović: Jugoslavija je bila osuđena na smrt, Globus, Zagreb, 1985 str. 132.

Evropski uniji in Natu (pri čemer seveda prihaja tudi do medsebojnega tekomovanja), po drugi strani pa z nedorečenim "voditeljstvom" srednjeevropskih držav. Pri slednjem je možnih več kalkulacij (znova v povezavi z definicijo Srednje Evrope), od Prage (ki pa v političnih krogih - z izjemo predsednika Vaclava Havla - za to vlogo ne kaže pretiranega zanimanja) do Dunaja (ki vsaj v kulturnem smislu povezanem s prostorom bivše Avstro-Ogrske ves čas skuša početi) do Berlina (ki pa v vlogi prestolnice ponovno združene Nemčije na možnost tovrstne vloge pozablja). Predvsem pa bodo morale srednjeevropske države same ugotoviti, ali so kaj več od "meteorološkega pojma", oz. kaj jih poleg skupnih potez, ki jim jih je vtisnila zgodovina, še (lahko) družijo. Ne nazadnje zlasti Francozi in Angleži nad oživiljanjem idej o Srednji Evropi niso bili preveč navdušeni (to na bi bil tudi eden od razlogov, da so na vsak način hoteli ohraniti Jugoslavijo), saj naj bi vrnitev Srednje Evrope v njihovih očeh, kot je pred leti (ne edini!) zatrjeval francoski filozof Alain Finkielkraut, pomenila tudi vrnitev nemškega imperializma.²⁷

Podobna razmišljanja (ne imperialistična "Naumannova", pač pa nostalgčna "podonavska" Srednja Evropa) najdemo tudi pri drugih francoskih intelektualcih, ki so po koncu socializma in "vrnitvi" Srednje Evrope oživili zanimanje zanjo celo z ustanovitvijo nove revije, poimenovane po l'Europe Centrale, ki je leta 1926 izhajala v Pragi.²⁸

Podobno kot velja za Srednjo Evropo, so po drugi svetovni vojni in po sporu z informbirojem zamrle tudi prej močne ideje in konkretni načrti o balkanskem povezovanju, ki so vznikali od srede 19. stoletja do prvih let po drugi svetovni vojni.²⁹ Do pobud o ponovnem sodelovanju je ponovno prišlo v začetku petdesetih let (balkanski pakt iz leta 1954, ki pa se ni obdržal).

Balkanske države so imele v povojnih desetletjih različni položaj, v mednarodnih odnosih pa so se razporedile v tri skupine: Bolgarija in Romunija sta bili v vzhodnem bloku, Grčija in Turčija v zahodnem, Jugoslavija in Albanija pa izven obeh zvez (Albanija se je po sporu z Jugoslavijo navezovala na Sovjetsko zvezo in Kitajsko, na koncu pa se je popolnoma izolirala, Jugoslavija se je opredelila za neuvrščeno zunanjo politiko).

Dezintegracijski procesi, vojna v Jugoslaviji in spremenjena geostrateška slika so Balkanu konec dvajsetega stoletja znova prinesli sloves, ki si ga je pridobil konec devetnajstega in ki so publicisti in novinarju običajno označevali s "sodom smodnika",

27 Alain Finkielkraut: Hrvatska ne smije biti građanska država, *Nedjeljna Dalmacija* št. 1216, Split 19. 8. 1994 str. 5.

28 Jean Paul Bled: *Avant-Propos Revue d'Europe Centrale*, Tome I, Numerol, 1er Semestre 1993, str. 2

29 Zaradi omejenosti s prostorom o teh konceptih, ki so nastajali v raznih političnih taborih in v raznih državah, ne morem podrobneje pisati. Sintetično sem jih predstavil v študiji *Povezave v Jugovzhodni Evropi ter položaj Slovencev in Makedoncev v njih* (tematska številka *Borca* z naslovom *Makedonija, sosedna na Vzhodu* št. 559-560, Ljubljana 1997, str. 21-52). O obravnavani tematiki glej tudi naslednjo (izbrano) literaturo: Jacques Ancel: *Peuples et nations des Balkans*, Collection Armand Colin, Paris 1926; The Balkans. A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey, by Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany, D. G. Hogarth, Oxford at the Clarendon Press, 1915; Georges Castellani: *Histoire des balkans*, Fayard, Paris 1991; Mladen Gavrilović: *Balkanska politika Grčke*, Balkan krajem osamdesetih godina (znanstveni posvet), Centar za marksizam univerziteta 1987; Hans Hartl: *Der "einige" und "unabhängige" Balkan*, R. Oldenbourg verlag München, 1977; Barbara Jelavich *History of the Balkans, Twentieth Century*, Cambridge University Press, 1983; Joachim Kühl: *Föderationspläne im Donaauraum und in Ostmitteleuropa*, Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas, herausgeben vom Südost- Institut München II, R. Oldenbourg München 1958; Branko Petranović: *Balkanska federacija 1943-1948*, IKP Zaslona, Šabac, 1991; Janko Pleteršnik: *Narodi, Jugoslavija, revolucija, Komunist*, Ljubljana 1986; Milan Skakun: *Balkan i velike sile KTRZ* Arion, GRO D. Davidović, Smederevo 1986 str. 61; Lev Trocki: *Kosovsko vprašanje*, DZS, Ljubljana 1989, str. 10.

"balkanskim kotlom" in podobnimi izrazi. Znova so začele oživljati razne ideje o povezovanju balkanskih in srednjeevropskih držav. V ozadju so (bile) tako želje zagotoviti mir in stabilnost, kot uveljavljanje starih "posebnih interesov." Med resnejšimi pobudami, v katere je bila vključena tudi Slovenija je bila Pobuda za sodelovanje v jugovzhodni Evropi oz. SECI (Southeast European Initiative). Enajst vzhodnoevropskih držav (Albanija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Grčija, Hrvaška, Madžarska, Makedonija, Moldavija, Romunija, Slovenija in Turčija) naj bi sodelovalo pri raznih gospodarskih projektih.³⁰ Pobudo so januarja 1997 dale ZDA, za koordinatorja projekta pa je bil imenovan nekdanji avstrijski podkancler dr. Gerhard Busek, sicer velik zagovornik povezovanja v jugovzhodni Evropi. Pobuda, kot še nekaj podobnih, vendar manj dorečenih, ni imela velikega uspeha.³¹ Po vojni na Kosovu jo je zamenjal Pakt stabilnosti za JV Evropo, ki ga je množica voditeljev, vključno z ameriškim predsednikom Clintonom, slovesno razglasila konec julija 1999 v napol obnovljenem Sarajevu in hkrati obljubila zanj milijardne dolarske zneske. Slovenija je predlog kljub temu sprejela z rezervo (podobno tudi Madžarska), saj je v tem videla namen, da bi jo znova v neki posredni obliki "potisnili" na Balkan in tako zavrli proces njenega vključevanja v Evropsko unijo.

Ali so se državne in politične povezave s Srednjo Evropo za Slovence končale s prvo svetovno vojno, z Balkanom pa po razpadu Jugoslavije? Kaj so jima prinesle in kaj bi se zgodilo, če ne bi bili v njih? Na to ni mogoče dokončno odgovoriti. Konec prve svetovne vojne jim ni prinesel tistega, kar so si želeli: bili so razkosani med štiri države, v Kraljevini Jugoslaviji pa so dosegli komaj neformalno kulturno avtonomijo, nikoli pa ne politične. V gospodarskem smislu so Slovenci s propadom Avstro-Ogrske izgubili velik ekonomski prostor. Čeprav je monarhija gospodarsko zaostajala za razvitimi evropskimi velesilami, pa je Slovincem omogočila, da so - v boju z nemškim kapitalom - postopoma krepili svojo gospodarsko moč, gospodarsko zaostajanje Avstro-Ogrske pa je omogočilo tudi oblikovanje nacionalne identitete malih narodov, ki bi jih sicer liberalistični in centralistični pritisk moderne države zavrl ali celo onemogočil. Omogočila jim je tudi realtivno visoko stopnjo izobrazbe, v Avstro-Ogrski so se ne nazadnje naučili političnega razmišljanja in politične kulture, vzpostavili so stranke in se navadili na parlamentarizem (mnogi so to v času med obema vojnoma in kasneje za več desetletij izgubili). Verjetno največja izguba za Slovence in tudi druge srednjeevropske narode pa je skupna kultura, ki so jo oblikovali znotraj donavske monarhije. Ta je svoj najbolj značilni pečat dobivala od konca 19. stoletja do začetka prve svetovne vojne, črpala je iz tradicije tako vzhoda kot zahoda, se medsebojno prepletala in oplajala. Sooblikovali so jo številni pesniki, pisatelji, skladatelji, slikarji, filozofi in drugi intelektualci slovanskega, romanskega, madžarskega, nemškega in judovskega porekla. Čeprav je šlo za konglomerat jezikov in slogov, različnih upanj in strahov, želja, ljubezni in sovraštev, je v sebi nosila dovolj prepoznavnih skupnih značilnosti, da jo lahko označimo kot specifično srednjeevropsko kulturo. Iz njenega izročila lahko brez dvoma črpamo tudi danes in iščemo oporne točke za povezave v prihodnje.

30 SECI: Draft methods of work, hrani pisec.

31 V času daytonskega sporazuma (sporazuma o Bosni in Hercegovini) leta 1995 je na pobudo Francije in pod (kasnejšim) pokroviteljstvom Evropske unije prišlo do predloga o t.i. podregionalnih povezavah, ki naj bi na Balkanu spodbudile medsebojno sodelovanje in pomagale umiriti razmere. V projekt, ki je nosil delovni naslov Pobuda iz Royaumonia, naj bi bile vključene nekdanje jugoslovanske republike, Madžarska, Romunija, Bolgarija, Albanija, Grčija in Turčija ter članice EU, ZDA in Rusija. Za koordinatorja je bil imenovan Panajotis Rumeliotis. Pobuda ni imela konkretne finančne podpore in je propadla (načrti, ki so ostali na papirju, Delo, 30. julija 1999, str. 7).

Jugoslavija kot balkanska država je za Slovence pomenila veliko spremembo kulturnega prostora, ki so ga le stežka razumeli in v katerega se kljub naporom centralnih oblasti in dela slovenskih političnih sil nikoli niso docela integrirali. Kljub temu je prva (kraljeva) Jugoslavija omogočila, da so Slovenci dobili vse glavne kulturne in izobraževalne institucije, ki jim jih srednjeevropska Avstro-Ogrska ni hotela dati. V drugi (socialistični) so razvili omejeno državnost (status federativne republike) in iz naroda prerasli v nacijo, čeprav so si državo - v kaotičnih razmerah ob koncu bipolarnosti, propada komunizma in razpadanja Sovjetske zveze ter Jugoslavije - na koncu morali izboriti sami. V postblokovskem prehodnem obdobju, ko se na novo oblikuje Evropa in ravnotežje sil v njej in v svetu, je za Slovenijo glavni cilj Evropska unija. Znotraj nje bo imela možnosti za krepitev regionalnih (srednjeevropskih povezav), tako tistih, ki že obstajajo, kot morebitnih novih. Bistveno bolj občutljivo pa je zanj - vsaj dokler ne doseže statusa polnopravne članice - institucionalno povezovanje z balkanskimi državami, saj bi jo to iz države, ki je "na robu" konfliktnega območja lahko potisnilo med države, ki predstavljajo konfliktno območje. Seveda pa mora hkrati upoštevati interese evropskih držav in ZDA, brez katerih integracijskega procesa ne more nadaljevati. Torej: priti v Evropsko unijo, a hkrati vnovčiti "zgodovinsko dediščino" (poznavanje razmer, gospodarske in druge povezave, ki izhajajo iz njenega sedemdesetletnega "bivanja" na Balkanu), bo v začetku novega stoletja eden največjih izzivov za slovensko državo.

UPORABLJENA LITERATURA

- Jacques Ancel: *Peuples et nations des Balkans*, Collection Armand Colin, Paris 1926.
- The Balkans. A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey, by Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany, D. G. Hogarth, Oxford at the Clarendon Press, 1915.
- Georges Castellan: *Histoire des balkans*, Fayard, Paris 1991.
- Mladen Gavrilović: *Balkanska politika Grčke, Balkan krajem osamdesetih godina (znanstveni posvet)*, Centar za marksizam univerziteta 1987.
- Hans Hartl: *Der "einige" und "unabhängige" Balkan*, R. Oldenbourg verlag München, 1977.
- Barbara Jelavich: *History of the Balkans, Twentieth Century*, Cambridge University Press, 1983.
- Sava N. Kosanovic: *Jugoslavija je bila osudena na smrt*, Globus, Zagreb, 1985;
- Joachim Kühl: *Föderationspläne im Donauraum und in Ostmitteleuropa, Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas*, herausgeben vom Südost- Institut München II, R. Oldenbourg München 1958.
- Friedrich Naumann: *Mitteleuropa*, Georg Reimer, Berlin 1915.
- Branko Petranović: *Balkanska federacija 1943-1948*, IKP Zaslav, Šabac, 1991.
- Janko Pleterski: *Narodi, Jugoslavija, revolucija, Komunist*, Ljubljana 198.
- John Reed: *War in Eastern Europe (Travels Through The Balkans in 1915)*, Orion Books, 1994.
- Joseph Roth, *Werke 2 (Das Journalistische Werk 1924-1928)*, Kippenheuer in Witsch, Köln 1990.
- Razprava o nacionalnem vprašanju v KPJ leta 1923, zbral in uredil ter opombe napisal Jurij Perovšek v sodelovanju s prof. dr. Jankom Prunkom in prof. dr. Jankom Pleterskim, uvodno študijo napisala dr. Latinka Perovic, Partizanska Knjiga, Ljubljana 1990.
- Milan Skakun: *Balkan i velike sile KTRZ Arion, GRO D. Davidović, Smederevo* 1986.
- Slovinci in prihodnost (zbornik), Nova revija, Ljubljana 1993.
- Srednja Evropa (zbornik), Mladinska knjiga Ljubljana 1991.
- Lev Trocki: *Kosovsko vprašanje*, DZS, Ljubljana 1989.
- Ciril Žebot: *Slovenija včeraj, danes, jutri, samozaložba 1969*, str. (glej tudi predelani ponatis knjige z naslovom *Neminljiva Slovenija*).